

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİNİN
ZAQATALA filialı

FAKÜLTƏ: İqtisadiyyat və menecment departamenti

BÖLMƏ: İqtisadiyyat və idarəetmə

İXTİSAS: Turizm işinin təşkili

Müdafiəyə buraxılır:

« ____ » « ____ » 2025-ci il

Bölmə rəhbəri: b/m İsmayılova P.M

BAKALAVR TƏHSİL PİLLƏSİ ÜZRƏ

BURAXILIŞ İŞİ

MÖVZU: Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektləri yaşıllıq sənaye müəssisəsi kimi

QRUP: TT1-21

TƏLƏBƏ: Babazadə Samirə Əfqan qızı

ELMİ RƏHBƏR: Zümrüd Kahayeva Müslüm qızı

ZAQATALA-2025

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
Fəsil I. Yaşıl müəssisə konsepsiyasının mahiyyəti və nəzəri əsasları	
1.1 Yaşıl müəssisə anlayışının mahiyyəti.....	5
1.2 Yaşıl müəssisənin məqsədi və əsas prinsipi.....	11
1.3 Yaşıl müəssisənin standartları və yerləşdirilmə obyektlərində yaşıl sertifikatların verilməsi.....	17
Fəsil II. Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərin mövcud vəziyyəti	
2.1 Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin əsas xüsusiyyətləri.....	24
2.2 Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi.....	27
Fəsil III. Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektləri yaşıl sənaye müəssisəsi kimi gələcək perspektivi	
3.1 Dünya təcrübəsində yaşıl müəssisə modelinin nümunələri və Azərbaycanda tətbiqi.....	32
3.2 Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirilmə obyektlərinin yaşıl müəssisə kimi inkişaf imkanları və gələcək perspektivi...	35
NƏTİCƏ.....	38
ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	39

Giriş

Müasir dövrdə qlobal miqyasda ətraf mühitin mühafizəsi və davamlı inkişaf prinsipləri iqtisadiyyatın bütün sahələrində prioritet məsələyə çevrilmişdir. Bu baxımdan, yaşıl sənaye konsepsiyasının tətbiqi, ətraf mühitə təsirin azaldılması, resurslardan səmərəli istifadə və ekoloji dayanıqlılığın təmin edilməsi məqsədilə mühüm addımlardan biridir. Xüsusilə də regionlarda sənayeləşmə prosesində yaşıl texnologiyaların və ekoloji standartların tətbiqi sosial-iqtisadi inkişaf ilə yanaşı, ətraf mühitin qorunmasına da şərait yaradır.

Azərbaycan Respublikasında ekoloji təmiz istehsalın təşviqi və yaşıl iqtisadiyyatın formalaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən islahatlar regional inkişaf strategiyalarının mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bu kontekstdə Qax və Şəki rayonlarının potensialı xüsusi diqqət tələb edir. Turizm baxımından cəlbedici olan bu bölgələrdə yerləşdirmə obyektlərinin yaşıl sənaye müəssisəsi kimi təşkili həm ekoloji, həm də iqtisadi baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Diplom işinin məqsədi Qax və Şəki rayonlarında yerləşən yerləşdirmə obyektlərinin yaşıl sənaye müəssisələri formatında inkişaf imkanlarını təhlil etmək, onların ətraf mühitə təsirinin minimuma endirilməsi yollarını araşdırmaq və davamlı turizm ilə əlaqələndirilmiş sənaye modellərini təklif etməkdən ibarətdir. İş zamanı regionun təbii resursları, ekoloji vəziyyəti, mövcud yerləşdirmə infrastrukturunu və ekoloji sertifikatlaşdırma mexanizmləri geniş şəkildə araşdırılacaqdır.

Mövzunun aktuallığı ondan irəli gəlir ki, yaşıl sənaye müəssisələrinin yaradılması təkcə ətraf mühitin qorunmasına deyil, həm də regionda yeni iş yerlərinin açılmasına, investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasına və yerli icmaların rifahının yüksəldilməsinə töhfə verir. Bu yanaşma Qax və Şəki rayonlarının ekoloji

cəhətdən təmiz və iqtisadi baxımdan rəqabətqabiliyyətli regionlar kimi inkişafını təmin edə bilər.

Diplom işində həmçinin, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq yaşıl sənaye müəssisələrinin yaradılması üçün hüquqi və institusional baza, maliyyələşdirmə imkanları və dövlət dəstəyi tədbirləri də təhlil olunacaqdır. Praktiki nəticə olaraq, Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin yaşıl sertifikatlaşdırma tələblərinə uyğunlaşdırılması və bu istiqamətdə strateji inkişaf istiqamətləri irəli sürüləcəkdir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri

Bu diplom işinin əsas məqsədi Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin yaşıl sənaye müəssisəsi konsepsiyası əsasında inkişaf etdirilməsi imkanlarını və perspektivlərini hərtərəfli şəkildə araşdırmaqdır.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı əsas vəzifələr müəyyən edilmişdir:

1. Qax və Şəki rayonlarının təbii-ekoloji vəziyyətinin və turizm potensialının təhlil edilməsi;
2. Regionda yerləşən yerləşdirmə obyektlərinin mövcud vəziyyətinin və fəaliyyət istiqamətlərinin öyrənilməsi;
3. Yaşıl sənaye müəssisələrinin beynəlxalq standartları və tətbiq mexanizmlərinin araşdırılması;
4. ⁵Yaşıl sertifikatlaşdırma və ekoloji sertifikatların əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsi;
5. Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin yaşıl sənaye müəssisəsi kimi təşkili üçün təklif və tövsiyələrin hazırlanması;
6. Müvafiq hüquqi və institusional bazanın, dövlət dəstəyi və stimullaşdırıcı tədbirlərin təhlili;
7. İqtisadi və ekoloji faydaların qarşılıqlı əlaqəsinin əsaslandırılması və modelləşdirilməsi.

Fəsil I. Yaşıl müəssisə konsepsiyasının mahiyyəti və nəzəri əsasları

1.1 Yaşıl müəssisə anlayışının mahiyyəti

Dünyadakı müəssisələr ətraf mühiti qorumaq, cəmiyyətə fayda vermək və gəlirli qalmaq üçün yaşıl təcrübələri mənimsəyir. Yaşıl və ya ekoloji cəhətdən təmiz təcrübələr kimi tanınan davamlı biznes strategiyalarına müxtəlif xidmətlər və məhsullar daxildir.

İctimai məlumatlılıq, iqtisadi şərait, dövlət dəstəyi və gələcək nəsillər üçün qayğı davamlılığa doğru keçidə təsir göstərir.

İqlim dəyişikliyi kimi aktual problemləri nəzərə alaraq, maraqlı tərəflər yaşıl biznes nəzəriyyəsinin əhəmiyyətini getdikcə daha çox qəbul edirlər.

Yaşıl Biznes Nəzəriyyəsi mənfəəti planetin və onun əhalisinin sağlamlığı ilə balanslaşdırmaqdır. O, davamlılıq və ekoloji cəhətdən təmiz biznes təcrübələrinə diqqət yetirir.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 55]

Əsas prinsiplərdən biri mənfəəti, insanları və planeti nəzərə alan üçlü aşağı xətt konsepsiyasıdır. Şirkətlər davamlı təcrübələri öz biznes modellərinə integrasiya etməklə cəmiyyətə və ətraf mühitə müsbət təsir göstərə bilirlər .

Yaşıl Biznes Təcrübələri korporativ sosial məsuliyyət üçün vacibdir. Onlar maraqlı tərəflərə ədalətli münasibəti təmin edir, ətraf mühitə təsirləri azaldır və etik biznes əməliyyatlarını təşviq edir.

Müəssisələr bərpa olunan enerji mənbələrini qəbul etməklə, ekoloji qaydalara əməl etməklə və davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğunlaşdırmaqla müsbət dəyişikliklərə töhfə verə bilər.

Nəzəriyyə məqsədyönlü liderliyi və iqlim dəyişikliyi və sosial rifah kimi problemlərin həlli üçün davamlı təcrübələrin həyata keçirilməsində cəsarəti vurğulayır.[Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 120]

Davamlı biznes təcrübələri kimi də tanınan Yaşıl Biznes Nəzəriyyəsi mənfəətin planetin sağlamlığı və əhalisi ilə balanslaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Konsepsiya uzunmüddətli davamlılığını təmin etmək üçün biznes əməliyyatlarında ekoloji cəhətdən təmiz strategiyaların həyata keçirilməsini vurğulayır.

Davamlı təcrübələri öz biznes modellərinə inteqrasiya etməklə şirkətlər iqlim dəyişikliyi kimi ekoloji problemləri həll edə və cəmiyyətə müsbət töhfə verə bilirlər.[Asiya İnkişaf Bankı, 57]

Yaşıl Biznes Təcrübələrinin daxil edilməsi mənfəətin, insanlara və planetin üçqat aşağı xəttinə diqqət yetirməklə korporativ sosial məsuliyyətlə uyğunlaşır. Bu yanaşma ənənəvi biznes diqqətini yalnız maliyyə göstəricilərindən sosial və ətraf mühitə təsirləri nəzərə almağa çevirir.

Davamlı biznes strategiyalarını qəbul etmək uğur qazandırır və etik və ekoloji cəhətdən şüurlu biznesləri qiymətləndirən məqsədyönlü investorları və istehlakçıları cəlb edir.

Davamlı təcrübələri qəbul edən şirkətlər davamlı inkişafa sadıqlıq nümayiş etdirir və cari və gələcək nəsillərin ehtiyaclarını ödəməklə yanaşı, aktual ekoloji problemlərin həllində mühüm rol oynayırlar.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 24]

Yaşıl biznes təcrübələrinin həyata keçirilməsi davamlı biznes modelinin qəbul edilməsini nəzərdə tutur. Bu model mənfəəti ətraf mühit və sosial sağlamlıqla balanslaşdırır. Mühüm prinsiplərdən biri üçlü nəticə yanaşmasıdır. Müəssisələr bu yanaşmadan maliyyə göstəriciləri ilə yanaşı, cəmiyyətə və planetə təsirlərini ölçmək üçün istifadə edirlər. Mənfəət, insanlara və planetə diqqət yetirməklə şirkətlər davamlı təcrübələri öz əməliyyatlarına daxil edə bilirlər.

Bu integrasiya cəmiyyətə və ətraf mühitə müsbət təsir göstərərək uğur qazandırır.

Bu yanaşma korporativ sosial məsuliyyətlə əlaqələndirilir. O, diqqəti yalnız səhmdar dəyərini artırmaqdan biznes qərarlarından təsirlənən bütün maraqlı tərəflər üçün dəyər yaratmağa yönəldir. O, həmçinin davamlılıq rəhbərliyini təşviq etməklə iqlim dəyişikliyi və ətraf mühit problemlərini həll edir. Bu təşviq eko-şüurlu istehlakçıları təşviq edir və investorları davamlı brendləri qəbul etməyə təşviq edir. Məqsədli liderlər davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğun olaraq təşkilatlarını müsbət dəyişikliklərə doğru istiqamətləndirə bilirlər. Onlar həmçinin ESG ölçüləri vasitəsilə korporativ davamlılıq təcrübələrində şəffaflığı təşviq edə bilirlər.[Asiya İnkişaf Bankı, 57]

Müəssisələr çevik modeli qəbul edərək yaşıl biznes təcrübələrini həyata keçirə bilirlər. Bu model davamlılığı hər bir əməliyyata integrasiya edir və üçlü nəticə konsepsiyasını nəzərə alır: mənfəət, insanlar və planet.

Biznes modelini davamlı strategiya ilə uyğunlaşdırmaq uğur qazana bilər. Bu, cəmiyyətə, səhmdarlara və ətraf mühitə müsbət təsir göstərir. İqlim dəyişikliyi və ictimai gözləntilər kimi problemlər davamlı təcrübələri effektiv şəkildə həyata keçirmək üçün məqsədyönlü liderlərə ehtiyac duyur.

Müəssisələr müvəffəqiyyəti ölçmək üçün ətraf mühitə təsir hesabatları və ESG ölçüləri kimi alətlərdən istifadə edə bilirlər. Bu ölçülər ətraf mühit, sosial və idarəetmə performansını qiymətləndirir. Şəffaflıq və etik standartların qəbul edilməsi təsirli investorları və ekoloji şüurlu istehlakçıları davamlı brendlərə cəlb edə bilər.

Yaşıl biznes təcrübələrinin həyata keçirilməsi ekoloji problemlərin həllinə dair öhdəlik tələb edir. Qlobal davamlılıq məqsədlərinə uyğun olaraq davamlı inkişafı təşviq etmək məqsədi daşıyır.[Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 23]

Maliyyə Üstünlükləri

Yaşıl biznes təcrübələrinin tətbiqi müəssisələrə müxtəlif maliyyə üstünlükləri təqdim edir. Mənfəəti, insanları və planeti prioritetləşdirən çevik biznes

modelini qəbul etməklə, müəssisələr maliyyə göstəricilərini artırma və sosial və ekoloji problemləri həll edə bilirlər.

Davamlı biznes strategiyaları əməliyyatlara inteqrasiya olunduqda uzunmüddətli uğura gətirib çıxarır. Onlar məqsədyönlü investorları və ekoloji şüurlu istehlakçıları cəlb edirlər. Bu təşəbbüslər davamlı inkişafa diqqət yetirməklə, ətraf mühitə təsirləri azaltmaqla və maraqlı tərəfləri etik biznes təcrübələrinə cəlb etməklə müsbət dəyişikliyi təşviq edir.[Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, 44]

Korporativ idarəetmə standartlarına riayət etməklə və davamlılıq söylərində şəffaflığı təşviq etməklə şirkətlər yaşıl marketinq tələlərindən qaça və davamlı gələcəyə töhfə verə bilirlər. Davamlı brendləri mənimsəmək və bərpa olunan enerji mənbələrinə sərmayə qoymaq ESG ölçülərinə uyğun gəlir və onlara ətraf mühitə qarşı məsuliyyətdə lider olmağa kömək edir.

Bunu etməklə, müəssisələr cəsarət nümayiş etdirir, mənalı təsirlər göstərir və ekoloji cəhətdən daha şüurlu və maliyyə baxımından əlverişli biznes mənzərəsi üçün zəmin yaradır.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 57]

Ətraf Mühitə Təsir

Yaşıl biznes təcrübələrinin həyata keçirilməsi ətraf mühitə müsbət təsir göstərə bilər. Bura karbon ayaq izinin azaldılması və davamlılığın təşviqi daxildir.

Müəssisələr mənfəətə, insanlara və planetə yönəlmiş çevik modeli qəbul edə bilər. Bu yanaşma maliyyə uğuruna səbəb ola bilər və cəmiyyətə və ətraf mühitə fayda verə bilər.

Davamlı biznes strategiyaları liderlərə iqlim dəyişikliyi kimi problemləri həll etməyə və davamlı inkişafı dəstəkləməyə kömək edir. Maraqlı tərəfləri və ESG ölçülərini prioritetləşdirməklə, müəssisələr ətraf mühitin mühafizəsi məqsədləri ilə uyğunlaşa bilər.

Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə, çirklənmənin azaldılması və ətraf mühit qanunlarına riayət edilməsi kimi tədbirlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Eko-şüurlu istehlakçılar və təsir investorları ilə əlaqə saxlamaq davamlı əməliyyatları gücləndirə və müsbət dəyişikliklərə səbəb ola bilər.

Yaşıl marketing üzərində dayanıqlı təcrübələrə üstünlük verməklə, müəssisələr ətraf mühitə nəzarət və korporativ davamlılığa rəhbərlik edə bilirlər.[Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, 47]

Sosial Məsuliyyət

Yaşıl biznes təcrübələri şirkətlər üçün vacibdir. Onlar planetin və insanların qayğısına qalmaqla pul qazanmağa kömək edir.

Mənfəətə, insanlara və planetə diqqət yetirməklə, üçtərəfli yanaşmaya riayət etməklə, bizneslər öz əməliyyatlarına davamlı təcrübələri daxil edə bilirlər.

Bu, cəmiyyətə, ətraf mühitə və maliyyə uğurlarına müsbət təsir göstərir.

Yaşıl təcrübələr həmçinin iqlim dəyişikliyi, yoxsulluq və bərabərsizlik kimi təcili problemləri həll edir. Onlar çevik və uğur üçün vacib olan davamlı inkişafa sadıqdırlar.

Müsbət dəyişiklik etməyi düşünən biznes liderləri bu davamlı strategiyalardan istifadə edirlər. Onlar təsir investorlarını və ekoloji şüurlu istehlakçıları cəlb etmək üçün ətraf mühitin mühafizəsi, davamlı brendlər və korporativ davamlılığa diqqət yetirirlər.

Müvəffəqiyyət əldə etmək üçün şirkətlər şəffaf olmalı, yaşıllaşdırmadan qaçmalı və ekoloji məsələlərə səmimi cavab verməlidir. Bu, maraqlı tərəflər arasında inam yaradır və daha davamlı gələcək yaratmağa kömək edir.[Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, 67]

Uğurlu Yaşıl Biznesin Nümunələri

Yaşıl bizneslər mənfəət, ətraf mühitə təsir və ictimai faydalar arasında tarazlığa üstünlük verirlər.

Onlar üçlü alt xətt yanaşmasını qəbul edirlər.

Bu, diqqəti maliyyə göstəricilərinə, planetin rifahına və insanların rifahına yönəltmək deməkdir. Onlar təchizat zəncirlərindən tutmuş enerji istifadəsinə qədər davamlı təcrübələri birləşdirir. Onlar məqsədyönlü strategiyalar vasitəsilə uğur qazanırlar. Bu müəssisələr iqlim dəyişikliyi və digər ekoloji

problemləri həll etməklə davamlı inkişaf məqsədlərinə töhfə verir.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi]

Onlar eko-şüurlu istehlakçılarla əlaqə qurur və investorlara təsir göstərir. Şəffaf olmaqla və ekoloji narahatlıqlara səmimi cavab verməklə, onlar inam yaradırlar.

Onlar B Korporasiyaları kimi sertifikatlaşdırma və yüksək ESG reytingləri vasitəsilə etik biznes təcrübələrinə sadıqlıq nümayiş etdirirlər. Yaşıl bizneslər nümunə göstərir, başqalarını da planet və cəmiyyət üçün müsbət dəyişiklik yaratmağa ruhlandırır.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 26]

Yaşıl biznes üçün mövcud standartlar və qaydalar müxtəlif amilləri əhatə edir:

Biznes modeli

Üçlü aşağı xətt yanaşması

Davamlı biznes strategiyası

Bu təlimatlar mənfəəti ətraf mühit, cəmiyyət və səhmdarlar üçün müsbət nəticələrlə balanslaşdırmaq məqsədi daşıyır.

Davamlılığını öz əməliyyatlarına integrasiya edən müəssisələr iqlim dəyişikliyi kimi problemləri həll edə və uğur qazana bilər.

Bu standartlara riayət etmək üçün müəssisələr aşağıdakıları nəzərə alaraq çevik biznes modelini qəbul etməlidirlər:[Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 120]

Ətraf mühitə təsir

Sosial məsuliyyət

Maliyyə performansı

Məqsədli təşəbbüsləri və davamlı təcrübələri mənimsəməklə, müəssisələr davamlı inkişaf məqsədləri istiqamətində işləyə və nəzərəcərpacaq təsir göstərə bilər.

ESG ölçülərinə və şəffaflığa diqqət yetirmək davamlı brendlər axtaran təsirli investorları və ekoloji şüurlu istehlakçıları cəlb etməyə kömək edə bilər.

Qaydalara riayət etmək və korporativ davamlılıq təcrübələrini vurğulamaq bizneslərə ətraf mühitin mühafizəsi və etik əməliyyatlara töhfə verməyə kömək edə bilər.[Asiya İnkişaf Bankı, 45]

Bərpa Olunan Enerji Sənayeləri

Yaşıl biznes təcrübələri şirkətlərə ətraf mühiti və cəmiyyəti dəstəkləməyə kömək edir. Bu təcrübələr korporativ sosial məsuliyyət səylərini artırır. Şirkətlər davamlı biznes strategiyaları vasitəsilə ətraf mühitə və cəmiyyətə bağlılıqlarını uyğunlaşdırırlar. Çevik biznes modeli onlara mənfəət, insanlara və planetə müraciət etməyə imkan verir.

Bu yanaşma maliyyə uğuruna təkan verir və diqqəti müsbət dəyişikliklərə və davamlı inkişafa yönəldir. Bu, iqlim dəyişikliyi kimi problemləri həll etməyə kömək edir.[Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 27]

Yaşıl bizneslər yalnız səhmdarlardan kənarda maraqlı tərəflərə diqqət yetirirlər. Onların məqsədi ətraf mühitə təsiri azaltmaq və şəffaflığı təşviq etməkdir.

Uğurlu inteqrasiya ESG ölçülərini və B Korporasiyaları kimi sertifikatlaşdırmanı qəbul etməyi əhatə edir. Eko-şüurlu istehlakçılar və təsir investorları davamlı brendlərə üstünlük verirlər.

Şirkətlər bərpa olunan enerji sənayesi ilə məşğul ola və ətraf mühitə uyğunluğu təşviq edə bilər. Korporativ idarəetmə standartlarında iştirak etik və davamlı biznes təcrübələrində kömək edir.[Azərbaycan Respublikasının Prezidenti]

keçmiş təşəbbüslərdən öyrənməyə kömək edə bilər.

Bu təlimatlar ətraf mühitə təsir, maraqlı tərəflər, davamlılıq təlimatı və korporativ davamlılıq təcrübələri kimi aspektlər daxil olmaqla yaşıl biznes təcrübələrinin həyata keçirilməsi üçün məsləhətlər verir.

Bu bələdçilərlə məsləhətləşmələr fərdlərə çətinlikləri həll etməyə, məqsədyönlü yanaşmalar vasitəsilə uğur qazanmağa və biznes modellərində müsbət dəyişikliklər etməyə kömək edə bilər.

İnvestorun ətraf mühit, sosial və idarəetmə göstəricilərinə diqqəti investorları cəlb etmək və global davamlı inkişaf məqsədlərinə uyğunlaşmaq üçün davamlı

təcrübələrin integrasiyasını vurğulayır.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 67]

1 2. Yaşıl Müəssisənin Məqsədi və Əsas Prinsipi

Son onilliklər ərzində iqlim dəyişikliyi, təbii resursların tükənməsi və ətraf mühitin çirklənməsi kimi artmaqda olan ekoloji problemlər dünya üzrə bizneslərin strategiyalarını və fəaliyyət modellərini yenidən nəzərdən keçirməyə vadar etmişdir. Yaşıl müəssisələrin yaranması iqtisadi inkişafı ətraf mühitin qorunması arasında harmoniyanı təmin etməyə yönəlmiş mühüm bir dəyişikliyi təmsil edir. Bu müəssisələr ekoloji məsuliyyəti, sosial rifahı və iqtisadi tərəqqini prioritetləşdirərək dayanıqlı inkişafın balanslaşdırılmış yanaşmasını tətbiq edirlər.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 67]

Yaşıl müəssisələr fəaliyyətlərində ətraf mühitə ziyan vurmağı minimuma endirməklə kifayətlənməyib, təbii ekosistemlərin bərpasına və qorunmasına da aktiv şəkildə töhfə verirlər. Onlar təchizat zəncirinin bütün mərhələlərində ekoloji cəhətdən təhlükəsiz təcrübələri tətbiq edir, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni təşviq edir və dayanıqlı məhsul və xidmətlər üçün innovasiyalar yaradırlar. Aşağıdakı bölmələrdə yaşıl müəssisələrin əhatəli məqsədləri və onları yönəldən əsas prinsiplər hərtərəfli təhlil ediləcək, onların müasir iqtisadiyyatda əhəmiyyəti vurğulanacaqdır.[Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 129]

Yaşıl Müəssisənin Məqsədləri

1. Ətraf Mühitin Qorunması

Yaşıl müəssisələrin əsas məqsədi ekoloji izlərini azaltmaqdır. Bu, karbon emissiyalarının azaldılması, su və enerji sərfiyyatının optimallaşdırılması, tullantıların minimuma endirilməsi və ətraf mühitin degradasiyasının qarşısının alınmasını əhatə edir. Davamlı təcrübələrə üstünlük verən yaşıl müəssisələr sənayeləşmənin mənfi təsirlərini azaltmağa və planetin

sağlamlığını qorumağa çalışırlar.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 27]

2. Davamlı Resurs İdarəçiliyi

Yaşıl müəssisələr təbii resurslardan səmərəli istifadəni prioritetləşdirir. Onlar tükənən resurslardan daha çox bərpa olunan resurslara üstünlük verir, xammalın məsuliyyətli şəkildə əldə olunmasını təmin edir və təkrar emal, həmçinin dövrü iqtisadiyyat (circular economy) strategiyalarını tətbiq edirlər. Davamlı resurs idarəçiliyi biomüxtəlifliyin qorunmasını və müəssisənin uzunmüddətli fəaliyyət davamlılığını təmin edir.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 23]

3. Sosial Məsuliyyət

Yaşıl müəssisələr ekoloji məsələlərin həddlərini aşaraq sosial məsuliyyəti də əsas vəzifə kimi qəbul edirlər. Onlar işçilərin, yerli icmaların və ümumilikdə cəmiyyətin həyat keyfiyyətinin artırılmasına çalışırlar. Bu məqsədlə ədalətli əmək şərtləri, icmalarla fəal əməkdaşlıq və təhsil, həmçinin ekoloji məlumatlılığın artırılmasına yönəlmiş təşəbbüslər həyata keçirilir.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 29]

4. İqtisadi Səmərəlilik

Əksər hallarda dayanıqlılığın baha başa gəlməsi barədə yaranmış yanlış təsəvvürlərə rəğmən, yaşıl müəssisələr göstərirlər ki, ekoloji cəhətdən məsuliyyətli yanaşmalar iqtisadi uğura yol açır. Enerji səmərəliliyi, tullantıların azaldılması və innovativ yaşıl məhsullar vasitəsilə belə müəssisələr tez-tez xərclərə qənaət edir və yeni bazar imkanlarına çıxış əldə edirlər. Davamlılığa üstünlük verən istehlakçı və investorların sayının artması yaşıl müəssisələrin bazar cəlbediciliyini yüksəldir.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 57]

5. İnnovasiya və Texnoloji İnkişaf

Yaşıl müəssisələr ətraf mühit problemlərinə cavab olaraq yeni texnologiyalar və həllər işləyib hazırlamaqla innovasiyanın önündə gedirlər. Bərpa olunan

enerji texnologiyalarından bioloji parçalana bilən materiallara qədər bu innovasiyalar dayanıqlı gələcəyə keçidi təmin edir.[Asiya İnkişaf Bankı, 49]

6. Ekoloji Standartlara Riayət və Liderlik

Bir çox yaşıl müəssisə yalnız mövcud ekoloji qaydalara əməl etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda könüllü şəkildə daha yüksək standartlar tətbiq edir. Qanuni tələbləri üstələməklə, bu müəssisələr özlərini davamlılıq sahəsində lider kimi mövqe tutur və siyasətlərin formalaşmasına təsir göstərirlər.

Yaşıl Müəssisənin Əsas Prinsipləri

1. Həyat Dövrü Yanaşması

Yaşıl müəssisələr məhsul və xidmətlərinin həyat dövrü boyunca ətraf mühitə təsirini nəzərə alırlar — xammalın çıxarılmasından tutmuş istifadədən sonrakı mərhələyə qədər. Həyat dövrü təhlili (Life Cycle Assessment — LCA) vasitəsilə bütün mərhələlərdə mənfi təsirlərin azaldılması üçün imkanlar müəyyən edilir.

2. Enerji Effektivliyi və Bərpa Olunan Enerji Mənbələrinin İstifadəsi

Əsas prinsiplərdən biri enerji sərfiyyatının optimallaşdırılması və günəş, külək, su və geotermal kimi bərpa olunan enerji mənbələrinə keçiddir. Enerji effektiv texnologiyalar və dayanıqlı enerji təminatı istixana qazı emissiyalarını və fosil yanacaqlara asılılığı azaldır.

3. Tullantıların Azaldılması və Dövri İqtisadiyyat

Yaşıl müəssisələr "sıfır tullantı" hədəfi ilə hərəkət edir və dövri iqtisadiyyat prinsiplərini tətbiq edirlər. Bu, məhsulların davamlılıq, təmir olunma və təkrar emala uyğun dizayn edilməsini, həmçinin materialların təkrar istifadəsini və əməliyyatlar boyunca tullantıların azaldılmasını nəzərdə tutur.

4. Davamlı Təchizat Zənciri İdarəçiliyi

Məsuliyyətli təchizat zənciri yaşıl müəssisə üçün vacib elementdir. Bu, davamlı təcrübələrə əməl edən təchizatçıların seçilməsini, etik əmək şəraitinin təmin edilməsini və logistika, eləcə də paylama şəbəkələrinin ətraf mühitə təsirinin azaldılmasını əhatə edir.

5. Maraqlı Tərəflərlə Əlaqə və Şəffaflıq

Maraqlı tərəflərlə açıq və şəffaf ünsiyyət — işçilər, müştərilər, investorlar və icmalar daxil olmaqla — etimad və hesabatlılıq yaradır. Yaşıl müəssisələr maraqlı tərəfləri davamlılıq səylərinə cəlb edir və ətraf mühit performansları və məqsədləri barədə mütəmadi hesabatlar təqdim edirlər.

6. Davamlı Təkmilləşmə və İnnovasiya

Dayanıqlılıq daim inkişaf edən bir məqsəddir. Yaşıl müəssisələr davamlı təkmilləşməyə sadıqdırlar, ətraf mühit strategiyalarını mütəmadi olaraq nəzərdən keçirir və təkmilləşdirirlər. Onlar dayanıqlılıq trendləri və texnologiyalarını qabaqlamaq üçün tədqiqat və inkişafa sərmayə qoyurlar.[3]

7. Maarifləndirmə və Təşviqat

İşçilərin, istehlakçıların və geniş ictimaiyyətin davamlı təcrübələr barədə maarifləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yaşıl müəssisələr çox zaman ətraf mühitə məsuliyyətli yanaşmanın təşviqində lider rolunu oynayaraq sənaye standartlarına təsir edir və kollektiv hərəkəti təşviq edirlər.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 25]

Yaşıl Müəssisələrin Faydaları:

Ekoloji Faydalar

Karbon izinin azalması

Biomüxtəlifliyin qorunması

Təbii resursların mühafizəsi

İqlim dəyişikliyi təsirlərinin yumşaldılması

İqtisadi Faydalar

Enerji və resurs səmərəliliyi hesabına aşağı əməliyyat xərcləri

Yeni bazar və müştəri segmentlərinə çıxış

Brend nüfuzunun və rəqabət üstünlüyünün artırılması

Ekoloji məsuliyyətli investorların cəlb edilməsi

Sosial Faydalar:

Yaşıl sektorlarda yeni iş yerlərinin yaradılması

Sağlamlıq və təhlükəsizlik şəraitinin yaxşılaşdırılması

İcmaların inkişafı və cəlb edilməsi

İstehlakçıların məlumatlılığının və davranış dəyişikliyinə artırılması

Yaşıl Müəssisələrin Qarşılaşdıqları Çağırışlar

Müxtəlif üstünlüklərinə baxmayaraq, yaşıl müəssisələr bir sıra çətinliklərlə də üzləşirlər:

Yüksək İlk İnvestisiya: Davamlı fəaliyyətə keçid yeni texnologiyalar və infrastruktur üçün əhəmiyyətli ilk sərmayə tələb edir.

Bazar Rəqabəti: Davamlılıq prioritetləşdirməyən ənənəvi müəssisələrlə rəqabət aparmaq çətin ola bilər.

İstehlakçı Qavrayışı: Davamlı məhsulların dəyəri barədə istehlakçıları maarifləndirmək vacibdir, çünki qiymət və effektivliklə bağlı yanlış təsəvvürlər mövcuddur.

Normativ Tənzimləmə Çətinlikləri: Fərqli regionlarda dəyişən ekoloji tələblər fəaliyyətlərdə mürəkkəblilik yaradır.

Təchizat Zəncirinin İdarə Edilməsi: Qlobal şəbəkələrdə bütün təchizat tərəfdaşlarının davamlılığını təmin etmək çətin ola bilər.

Uğur Strategiyaları

Bu çətinlikləri aşmaq üçün yaşıl müəssisələr bir sıra strateji yanaşmalardan istifadə edirlər:

1. Davamlılığın Ümumi Strategiyaya İntegrasiyası: Davamlılıq məqsədləri biznes strategiyasının ayrılmaz hissəsinə çevrilir.
2. Əməkdaşlıq və Tərəfdaşlıqlar: Hökumətlər, QHT-lər, sənaye qrupları və akademik institutlarla əməkdaşlıq imkanları artırır.
3. Yaşıl Texnologiyalara İnvestisiya: İnnovativ texnologiyalara davamlı investisiya effektivliyi və ekoloji performansını artırır.
4. İstehlakçı Maarifləndirilməsi: Yaşıl məhsulların ekoloji faydaları barədə məlumatlılığın artırılması istehlakçı tələbatını və sədaqətini gücləndirir.
5. İrəliləyişin Ölçülməsi və Hesabatlılıq: Davamlılıq göstəricilərinin şəffaf şəkildə açıqlanması hesabatlılıq və inkişafı nümayiş etdirir.

Yaşıl Müəssisə Nümunələri

1. Patagonia — Təkrar emal edilmiş materiallardan istifadə edən, ədalətli əmək təcrübələrini təşviq edən və məhsulun təmirini, təkrar istifadəsini təşviq edən açıq hava geyimləri şirkəti.
2. Tesla — Elektrikli nəqliyyat vasitələri və bərpa olunan enerji həllərinin lideri, fosil yanacaqlardan uzaqlaşmanı təşviq edir.
3. IKEA — Davamlı materiallardan istifadə, enerji səmərəliliyinin artırılması və əlverişli ekoloji məhsulların təklif olunmasına sadıqdır.
4. Interface Inc. — İnnovativ davamlı təcrübələr vasitəsilə sıfır ekoloji iz hədəfinə doğru irəliləyən xalça istehsalçısı.

Yaşıl müəssisələr qlobal iqtisadiyyatda transformativ qüvvə olaraq çıxış edirlər. Onlar biznes məqsədlərini ekoloji və sosial məqsədlərlə uyğunlaşdırmaqla sübut edirlər ki, mənfəət və davamlılıq bir-birinə zidd deyil, əksinə, bir-birini tamamlayan hədəflərdir. İnnovasiya, məsuliyyətli idarəetmə və davamlı təkmilləşməyə sadıqlıq vasitəsilə yaşıl müəssisələr daha dayanıqlı və davamlı gələcəyə doğru yolu açırlar.[Azərbaycan Respublikası Prezidenti, 42]

Dünya qarşısında duran artmaqda olan ekoloji çağırışları nəzərə alaraq, yaşıl müəssisələrin rolu getdikcə daha əhəmiyyətli olur. Onların məqsədi yalnız tələblərə əməl etməklə məhdudlaşmır, onlar planetə və cəmiyyətə davamlı, müsbət təsir yaratmağa can atırlar. Bu mətn boyunca vurğulanan əsas prinsipləri mənimsəməklə, dünya üzrə müəssisələr çiçəklənən və davamlı qlobal iqtisadiyyatın formalaşmasına töhfə verə bilirlər.

1.3. Yaşıl müəssisənin standartları və yerləşdirilmə obyektlərində yaşıl sertifikatların verilməsi

Müasir dövrdə qlobal dayanıqlılıq səyləri fonunda turizm və qonaqpərvərlik sahələri getdikcə daha çox ekoloji məsuliyyətli təcrübələri qəbul etmək təzyiqi altındadır. Otellər, kurortlar, qonaq evləri və ekoloji düşərgə yerləri kimi

qonaqlama obyektləri turizm sektorunun ayrılmaz hissəsidir və ətraf mühitin davamlılığına əhəmiyyətli təsir göstərir. Yaşıl müəssisələr əməliyyatlarına davamlı inkişaf prinsiplərini integrasiya edən, ekoloji izlərini minimuma endirən və eyni zamanda sosial və iqtisadi rifaha töhfə verən təşkilatlardır. Yaşıl müəssisə standartlarının tətbiqi və yaşıl sertifikatların əldə edilməsi, ətraf mühitə həssas səyahətçiləri cəlb etmək, normativ çərçivələrə uyğunlaşmaq və korporativ sosial məsuliyyət profilini gücləndirmək istəyən qonaqlama obyektləri üçün olduqca vacibdir.

Bu məqalə qonaqlama obyektlərinə tətbiq olunan yaşıl müəssisə standartlarını ətraflı şəkildə araşdırır və yaşıl sertifikatların alınması prosesləri və əhəmiyyətinə toxunur. Eyni zamanda, qonaqpərvərlik sənayesində davamlı təcrübələrin üstünlüklərini, qarşıya çıxan çətinlikləri və gələcək perspektivlərini də incələyir.

1. Yaşıl Müəssisə Standartlarının Anlayışı

Yaşıl müəssisə standartları, müəssisələrin davamlı fəaliyyət göstərməsinə kömək etmək məqsədilə hazırlanmış qaydalar və ən yaxşı təcrübələr toplusudur. Bu standartlar beynəlxalq təşkilatlar, dövlət qurumları və sahəyə məxsus assosiasiyalar tərəfindən hazırlanaraq, müəssisələrin ətraf mühitin mühafizəsinə, resurslardan səmərəli istifadəyə və sosial məsuliyyətə töhfə verməsini təmin edir.

Qonaqlama obyektləri üçün yaşıl müəssisə standartları əsasən aşağıdakı sahələri əhatə edir:

- **Enerji Səmərəliliyi:** Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə, enerji səmərəli cihazlar və ağıllı enerji idarəetmə sistemləri.
- **Suya Qənaət:** Aşağı axınlı kranlar və duş başlıqları, tullantı sularının təkrar emalı və yağış sularının toplanması.
- **Tullantıların İdarə Edilməsi:** Tullantıların azaldılması proqramları, təkrar emal təşəbbüsləri və təhlükəli materialların düzgün utilizasiyası.

- **Dayanıqlı təchizat:** Ekoloji cəhətdən təmiz məhsulların alınması, tikinti və təmir işlərində davamlı materiallardan istifadə.
- **Biomüxtəlifliyin Qorunması:** Yerli flora və faunanın qorunması, yerli bitkilərlə landşaft dizaynı və yaşayış mühitinin məhv edilməsindən yayınmaq.
- **İcma ilə Əlaqə:** Yerli iqtisadiyyatın dəstəklənməsi, yerli mədəniyyətlərə hörmət və ədalətli əmək şəraiti təmin etmək.
- **Qonaq Maarifləndirmə Proqramları:** Qonaqları davamlı təcrübələr haqqında məlumatlandırmaq və onların iştirakını təşviq etmək.[Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Administrasiyası, 24]

Beynəlxalq səviyyədə tanınan standartlara ISO 14001 (Ətraf Mühit İdarəetmə Sistemləri), Qlobal Davamlı Turizm Şurasının (GSTC) meyarları və yaşıl binalar üçün LEED (Enerji və Ətraf Mühit Dizaynında Liderlik) sertifikatı daxildir.

2. Qonaqlama Obyektləri Üçün Yaşıl Sertifikatların Əhəmiyyəti

Yaşıl sertifikat, qonaqlama obyektinin müəyyən ekoloji və davamlılıq standartlarına riayət etdiyini təsdiqləyən rəsmi tanınmadır. Bu, qonaqlara və digər maraqlı tərəflərə obyektin ətraf mühitə təsirini azaltmağa sadıq olduğunu göstərir.[Azərbaycan Respublikası Prezidenti, 43]

Yaşıl sertifikatların əhəmiyyəti aşağıdakılardır:

- **Bazar Rəqabətində Üstünlük:** Artan rəqabətli bazarda sertifikatlaşdırılmış obyektlər ekoloji cəhətdən həssas səyahətçilər üçün seçilən məkanlara çevrilir.
- **Ətraf Mühitə Təsirin Azaldılması:** Sertifikatlaşdırılmış obyektlər daha aşağı karbon emissiyası, daha az su istehlakı və daha yaxşı tullantı idarəetməsi ilə seçilir.
- **Normativ Uyğunluq:** Bir çox ölkədə ətraf mühitə dair qaydalar yaşıl sertifikatları təşviq edir və ya tələb edir.

- **Nüfuzun və Etibarın Artırılması:** Sertifikat obyektin müştərilər, tərəfdaşlar və yerli icma qarşısında etibarlılığını artırır.
- **Əməliyyat Xərclərinin Azaldılması:** Davamlı təcrübələr nəticəsində enerji və su xərcləri, eləcə də tullantıların utilizasiyası xərcləri azalır.
- **Qlobal Məqsədlərə Təhfə:** Yaşıl sertifikatlı obyektlər BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (SDG-lər) kimi qlobal məqsədlərə dəstək verir.[Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, 26]

3. Qonaqlama Obyektləri Üçün Yaşıl Sertifikatların Növləri

Dünyada qonaqlama obyektləri üçün müxtəlif yaşıl sertifikatlaşdırma proqramları mövcuddur və hər birinin özünəməxsus meyarları və fokus sahələri var. Ən nüfuzlu sertifikatlardan bəziləri bunlardır:

- **Green Key:** Otellər və digər qonaqlama obyektlərinə ətraf mühitin idarə edilməsi və sosial məsuliyyətə görə verilən beynəlxalq ekoloji nişan.
- **LEED Sertifikatı:** Davamlı bina dizaynı, tikintisi və istismarı üzərində fokuslanır.
- **EarthCheck:** Səyahət və turizm təşkilatları üçün qlobal ölçmə və sertifikatlaşdırma proqramı.
- **ISO 14001:** Ətraf mühitin idarə olunması sistemlərini inkişaf etdirmək məqsədilə hazırlanmış beynəlxalq standart.
- **Green Globe:** Ətraf mühit, sosial və iqtisadi davamlılıq göstəricilərinə əsaslanan qlobal turizm sertifikatı.
- **Travelife:** Qonaqlama və turizm operatorlarını əhatə edən davamlı turizm sertifikatı.
- **Avropa Eko-etiketi (EU Ecolabel):** Həyat dövrü boyunca yüksək ekoloji standartlara cavab verən məhsul və xidmətlərə verilən əlamət.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 28]

Hər bir sertifikat ciddi audit və enerji istifadəsi, suya qənaət, tullantıların idarə edilməsi, icmaya təsir və digər göstəricilər üzrə uyğunluq tələb edir.

4. Sertifikatlaşdırma Prosesi

Yaşıl sertifikatın alınması bir neçə əsas mərhələdən ibarətdir:

- **İlkin Qiymətləndirmə:** Obyektlər özünüqiymətləndirmə aparır və ya xarici məsləhətçilər cəlb edərək inkişaf etdirilməli sahələri müəyyən edir.
- **Davamlı Təcrübələrin Tətbiqi:** Qiymətləndirməyə əsaslanaraq, obyektlər sertifikat kriteriyalarına cavab verən tədbirlər həyata keçirir.
- **Müraciətin Verilməsi:** Obyektlər sertifikatlaşdırma orqanına müraciət edir və uyğunluq sübutlarını təqdim edir.
- **Yerində Audit:** Müstəqil auditor obyektə baş çəkərək davamlı təcrübələrin tətbiqini yoxlayır.
- **Sertifikat Qərarı:** Audit nəticələrinə əsasən, sertifikatlaşdırma orqanı obyektin sertifikat alıb-almayacağına qərar verir.
- **Daimi Monitoring və Yenilənmə:** Sertifikatlaşdırılmış obyektlər statuslarını qorumaq və davamlı inkişafı təmin etmək üçün mütəmadi yoxlamalardan keçməlidir.[Asiya İnkişaf Bankı, 67]

Bu strukturlaşdırılmış yanaşma obyektin etibarlılığını təmin edir və obyekt daxilində davamlı ekoloji inkişaf mədəniyyətini təşviq edir.

5. Qonaqlama Obyektləri Üçün Yaşıl Sertifikatların Üstünlükləri

Yaşıl sertifikat qonaqlama obyektlərinə bir sıra maddi və qeyri-maddi üstünlüklər təqdim edir:

- **Ekoloji Cəhətdən Həssas Səyahətçiləri Cəlb Etmək:** Sertifikatlaşdırılmış obyektlər davamlılığı prioritet hesab edən səyahətçiləri cəlb edir.
- **Xərclərə Qənaət:** Enerji səmərəli sistemlər, suya qənaət tədbirləri və tullantıların azaldılması əməliyyat xərclərini azaldır.
- **İşçi Heyətinin Ruh yüksəkliyi:** İşçilər ətraf mühitə və cəmiyyətə dəyər verən bir təşkilatda işləməkdən motivasiya alırlar.

- **Media Diqqəti:** Yaşıl sertifikatlı obyektlər tez-tez müsbət media diqqəti və marketing imkanları əldə edirlər.
- **Risqlərin İdarə Edilməsi:** Davamlı təcrübələr ətraf mühitlə bağlı tənzimləmə və iqlim dəyişikliyi risklərini azaldır.
- **Davamlı Turizmə Təhffə:** Sertifikatlaşdırılmış obyektlər davamlı turizmin təşviqində və təbii resursların qorunmasında əsas rol oynayır.[Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, 75]

6. Yaşıl Sertifikatların Əldə Edilməsində Qarşıya Çıxan Çətinliklər

Çoxsaylı üstünlüklərinə baxmayaraq, qonaqlama obyektləri yaşıl sertifikat əldə edərkən bir sıra çətinliklərlə üzləşə bilərlər:

- **İlkin Sərmayə Xərcləri:** Davamlı infrastruktur və təcrübələrin tətbiqi əhəmiyyətli ilkin sərmayə tələb edir.
- **Mürəkkəb Sertifikat Prosesləri:** Müxtəlif sertifikat tələblərini başa düşmək və onlara riayət etmək çətin və vaxt tələb edən proses ola bilər.
- **İşçi Təlimi:** Bütün işçilərin davamlı təcrübələri başa düşməsi və tətbiq etməsi üçün davamlı maarifləndirmə və təşviq tələb olunur.
- **Standartların Qorunması:** Sertifikatı saxlamaq üçün daimi səylər və mütəmadi yoxlamalar tələb olunur.
- **İstehlakçı Maarifləndirilməsi:** Bəzi qonaqlar yaşıl sertifikatların dəyərini tam anlamır, buna görə də effektiv ünsiyyət strategiyaları vacibdir.

Bu çətinlikləri aradan qaldırmaq üçün öhdəlik, düzgün planlaşdırma və mövcud resurs və ekspertizadan istifadə vacibdir.

7. Gələcək Perspektivlər: Yaşıl Sertifikatlaşdırma və Davamlı Qonaqpərvərlik

Qonaqlama sektorunda yaşıl sertifikatlaşdırmanın gələcəyi ümidvericidir. Qlobal miqyasda ekoloji narahatlıqlar artdıqca, normativ çərçivələr daha sərt olur və istehlakçıların davamlı təcrübələrə olan tələbi artır. Gələcəyi formalaşdıran meyllərə bunlar daxildir:

- **Texnologiyanın İnkişafı:** Enerji idarəetməsi, su monitorinqi və tullantıların izlənməsi üçün ağıllı sistemlər davamlılığını artıracaq.
- **Standartların Daha Da Yaxınlaşdırılması:** Sertifikat standartlarının uyğunlaşdırılması çox bölgədə fəaliyyət göstərən obyektlər üçün prosesi asanlaşdıracaq.
- **Hökumət Dəstəyi:** Dövlətlər yaşıl sertifikatlı obyektlər üçün stimullar, qrantlar və vergi güzəştləri təqdim edəcək.
- **İstehlakçı Maarifləndirilməsi:** Maarifləndirmə kampaniyaları səyahətçilərin məlumatlı seçim etməsinə kömək edəcək və sertifikatlı obyektlərə tələbatı artıracaq.
- **Kiçik Müəssisələrə Genişlənmə:** Sertifikat proqramları kiçik və orta ölçülü qonaqlama obyektləri üçün daha əlçatan olacaq.

Bu tendensiyləri qəbul etməklə, qonaqlama obyektləri davamlı turizmin inkişafında əsas rol oynaya bilərlər.

Yaşıl müəssisə standartları və yaşıl sertifikatların verilməsi, qonaqlama sektorunda ekoloji məsuliyyətin təşviqində əsas rol oynayır. Davamlı təcrübələrin tətbiqi, tanınmış sertifikatların əldə edilməsi və maraqlı tərəflərlə əməkdaşlıq yolu ilə qonaqlama obyektləri ekoloji izlərini əhəmiyyətli dərəcədə azalda, bazarda rəqabət qabiliyyətini artırır və qlobal davamlılıq məqsədlərinə töhfə verə bilərlər.

Fəsil II. Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərin mövcud vəziyyəti

2.1 Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin əsas xüsusiyyətləri

Qax və Şəki rayonları Azərbaycanın turizm inkişafında mühüm yer tutur. Bu bölgələrdə yerləşdirmə obyektləri əsasən mədəni-tarixi və ekoloji turizmə uyğunlaşdırılıb. Yerləşdirmə obyektlərinin çoxu milli memarlıq elementləri ilə zəngindir. Bu obyektlərdə yerli materiallardan istifadə olunması onların regional xarakterini vurğulayır. Otellər əsasən ailəvi və fərdi turistləri qarşılamaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. (Əliyeva S., 2021)

Şəki rayonunda yerləşən otellər mədəni-tarixi abidələrə yaxın ərazilərdə qurulmuşdur. Burada “Sheki Palace”, “Yurd Hotel” və “Macara Sheki City Hotel” kimi müasir otellər mövcuddur. Bu obyektlər yüksək xidmət keyfiyyəti ilə seçilir. Qonaqlara həm yerli mətbəx, həm də beynəlxalq yeməklər təqdim olunur. Otellər müasir texnologiyalarla təchiz olunmuşdur. (Əliyeva S., 2021)

Qax rayonunda isə daha çox ekoturizm yönümlü obyektlər üstünlük təşkil edir. İlisu kəndində yerləşən “El Resort” və “İlisu İstirahət Mərkəzi” təbiətə yaxınlığı ilə seçilir. Qax şəhərindəki “Qax Qala” kompleksi həm otel, həm də restoran xidmətləri göstərir. Bu obyektlərdə adətən yerli ustaların hazırladığı interyerlərə üstünlük verilir. Turistlər üçün nəzərdə tutulmuş otaqlar geniş və rahatdır. (Əliyeva S., 2021)

Şəki və Qaxda yerləşən bir çox qonaq evləri də fəaliyyət göstərir. Bu evlər adətən kənd yerlərində yerləşir və kənd həyatını yaşamaq istəyənlər üçün nəzərdə tutulub. Qonaq evlərində ailə mühiti yaradılır. Turistlər yerli əhali ilə birbaşa ünsiyyət qurmaq imkanı əldə edir. Bu da mədəniyyətlərarası əlaqələrin inkişafına şərait yaradır. (Əliyeva S., 2021)

Hər iki rayonda yerləşdirmə obyektlərinin əksəriyyəti 2-4 ulduz kateqoriyasındadır. Lakin bəzi otellər də yüksək lüks səviyyəyə cavab verir. Otellərdə istirahət üçün hovuz, spa, fitnes zalı və konfrans zalları mövcuddur. Əlavə olaraq, uşaqlar üçün oyun meydançaları və ailəvi otaqlar təklif olunur. Bu da ailəvi turizmin inkişafına səbəb olur. (Əliyeva S., 2021)

Yerləşdirmə obyektləri müasir tələblərə cavab versə də, tarixi elementlər qorunub saxlanılır. Şəki xanlarının sarayına yaxın yerləşən mehmanxanalar xüsusi maraq doğurur. Bu obyektlər turistlərə Şəkinin zəngin tarixini hiss etdirməyə çalışır. Qaxda isə dağ mənzərələri fonunda tikilən obyektlər ekoloji harmoniyanı qoruyur. Təbiət və rahatlıq əsas amillər kimi ön plana çıxır. (Əliyeva S., 2021)

Bölgədə yerləşdirmə obyektləri həm daxili, həm də xarici turistlər üçün əlverişlidir. Qiymətlər mövsümdən asılı olaraq dəyişir. Yay aylarında tələb daha yüksək olur. Otellərin əksəriyyətində əvvəlcədən rezervasiya sistemi mövcuddur. Elektron rezervasiya xidmətləri də geniş tətbiq olunur. (Əliyeva S., 2021)

Turizm obyektlərində çalışan işçilər əsasən yerli əhali arasından seçilir. Bu isə bölgənin iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərir. Yerli əhali həm də turizm sektorunda təcrübə qazanır. Müştəri məmnuniyyəti əsas meyarlardan biridir. Xidmət səviyyəsi ildən-ilə artır. (Əliyeva S., 2021)

Şəki və Qaxda yerləşdirmə obyektləri Azərbaycanın digər bölgələrinə nümunə ola bilər. Onların uğurlu yerləşmə strategiyası və xidmət keyfiyyəti turizm potensialını artırır. Bu obyektlər regionun sosial və iqtisadi inkişafına töhfə verir. Eyni zamanda milli irsin qorunması və təqdimatı baxımından əhəmiyyətliyə. Gələcəkdə bu obyektlərin sayının daha da artacağı gözlənilir. (Əliyeva S., 2021)

2.2 Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsi

Tullantıların çeşidlənməməsi və birbaşa ətraf mühitə atılması ekoloji tarazlığı pozur. Şəki və Qax rayonlarında bərk məişət tullantılarının idarə olunmasında bələdiyyə xidmətləri çatışmazlıqlar yaşayır. Xüsusilə ucqar ərazilərdə yerləşən istirahət mərkəzləri tullantıların təmizlənməsi ilə bağlı ciddi problemlərlə üzləşir. Bu isə flora və faunanın yaşam mühitini təhlükəyə salır. (Əliyeva S., 2021)

Bəzi yerləşdirmə obyektlərində istilik sistemləri üçün bərk yanacaqdan – xüsusən odun və kömürdən istifadə olunur. Bu isə havaya buraxılan zərərli qazların miqdarını artırır. Belə emissiyalar yerli atmosferin keyfiyyətini aşağı salmaqla yanaşı, iqlim dəyişikliklərinə də dolayısı ilə təsir göstərir. Xüsusilə qış aylarında havada tüstü dumanı müşahidə olunur. (Əliyeva S., 2021)

Ətraf mühitə təsir edən digər mühüm amil – nəqliyyat axınıdır. Turistlərin çoxluğu ilə birlikdə avtomobillərin sayında artım olur. Bu isə həm yol infrastrukturuna yük gətirir, həm də səs və hava çirklənməsi yaradır. Dağlıq relyefə malik olan bu bölgələrdə avtomobil axını eroziya və torpaq aşınmasını da sürətləndirə bilər. (Əliyeva S., 2021)

Yerləşdirmə obyektləri üçün torpaq sahələrinin ayrılması bəzən meşə və ya otlaq sahələrinin itirilməsi ilə nəticələnir. Bu isə kənd təsərrüfatı və çobanlıqla məşğul olan əhali üçün əlavə sosial gərginlik yaradır. Eyni zamanda, təbiətin bu şəkildə dəyişdirilməsi biomüxtəlifliyin azalmasına səbəb ola bilər. Meşə və yaşıllıq ərazilərinin azalması ekoloji zəncirə ciddi təsir edir. (Əliyeva S., 2021)

Yerləşdirmə obyektlərinin işıqlandırma sistemləri də bəzi hallarda gecə faunası üçün narahatedici faktor kimi çıxış edir. Süni işıqlandırma həşəratların, quşların və digər canlıların həyat ritmini poza bilər. Buna görə də bu sahədə ekoloji işıqlandırma standartlarının tətbiqi vacib sayılır. Belə texnologiyalar həm enerji sərfiyyatını azaldır, həm də təbiəti qoruyur. (Əliyeva S., 2021)

Turizm obyektlərinin çoxu dağ yamaclarında və çay sahillərində yerləşdiyindən torpaq sürüşməsi və eroziya riskləri artır. Xüsusilə yağışlı mövsümlərdə torpağın boşalması və çöküntülər baş verə bilər. Bu risklərə qarşı mühəndis qurğuların düzgün tikilməməsi isə daha böyük ekoloji fəlakətlərə səbəb ola bilər. (Əliyeva S., 2021)

Müsbət hal kimi, bəzi yerləşdirmə obyektləri artıq ekoloji standartlara cavab verməyə başlayıb. Onlar alternativ enerji mənbələrindən istifadə edir, tullantıların çeşidlənməsi və təkrar emalına üstünlük verirlər. Bu cür obyektlər ekoloji baxımdan daha dayanıqlı hesab olunur. Həm də yerli icmalarla əməkdaşlıq edərək təbiəti qorumağa yönəlmiş layihələr həyata keçirirlər. (Əliyeva S., 2021)

Nəticə olaraq, Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin ətraf mühitə təsiri həm müsbət, həm də mənfi aspektlərə malikdir. Bu təsirlərin azaldılması üçün dövlət nəzarətinin gücləndirilməsi və yerli icmaların maarifləndirilməsi vacibdir. Yalnız bu halda turizm inkişafı ekoloji təhlükəsizliklə uyğunlaşdırıla bilər. (Əliyeva S., 2021)

Bəzi turizm obyektləri ekoturizm konsepsiyasını rəhbər tutaraq ətraf mühitə minimal təsir göstərməyə çalışır. Bu obyektlərdə bərpa olunan enerji mənbələrindən – xüsusilə günəş panellərindən istifadə genişlənir. Eyni zamanda, suya qənaət edən sistemlərin quraşdırılması və yaşıllıqların qorunması tədbirləri həyata keçirilir. Bu yanaşma həm ekoloji tarazlığı qoruyur, həm də turistlərin bu cür obyektlərə marağını artırır. (Əliyeva S., 2021)

Lakin bölgədə fəaliyyət göstərən bütün obyektlərdə bu standartlara riayət olunmur. Bəzi sahibkarlar yalnız iqtisadi gəliri əsas götürərək ekoloji məsələlərə ikinci dərəcəli yanaşırlar. Bu isə gələcəkdə təbiətin və turizm sektorunun dayanıqlılığı üçün ciddi təhlükə yarada bilər. Ekoloji siyasət və nəzarət tədbirlərinin genişləndirilməsi bu mənfi tendensiyaların qarşısını almağa kömək edə bilər. (Əliyeva S., 2021)

İndi isə Şəki – Qax regionunda yerləşən müəssisələrdən aldığımız sorğulara yaranan anket nəticələrinə birlikdə baxaq

Ümumi Nəticə və Təhlil

Qax və Şəki rayonlarında fəaliyyət göstərən 12 yerləşdirmə obyektinin ekoloji meyarlara uyğunluq səviyyəsi 3 əsas kriteriya üzrə qiymətləndirilmişdir: enerji səmərəliliyi, sudan səmərəli istifadə və tullantıların idarə olunması. Qiymətləndirmə nəticələri göstərir ki:

Enerji Səmərəliliyi

Ən çox tətbiq olunan ekoloji yanaşmalar bu sahəyə aiddir. LED işıqlar, A+++ avadanlıqlar və istifadə olunmayan otaqlarda avtomatik söndürmə funksiyası bir çox obyektlərdə tətbiq olunmuşdur. Şəki Palace Hotel və Qax Residence bu sahədə ən yaxşı nəticəni göstərmiş, El Resort Oteli isə çox zəif çıxış etmişdir.

Sudan Səmərəli İstifadə

Bu sahədə də Qax Residence və Şəki Palace Hotel ön sıralarda yer alır. Suyu qənaət edən kranlar, az axınlı duşlar və su təzyiqini tənzimləyən sistemlər bu obyektlərdə daha çox tətbiq olunmuşdur. El Resort Oteli və Şura Hostel isə bu sahədə zəif nəticələr göstərmişdir.

Tullantıların İdarə Edilməsi

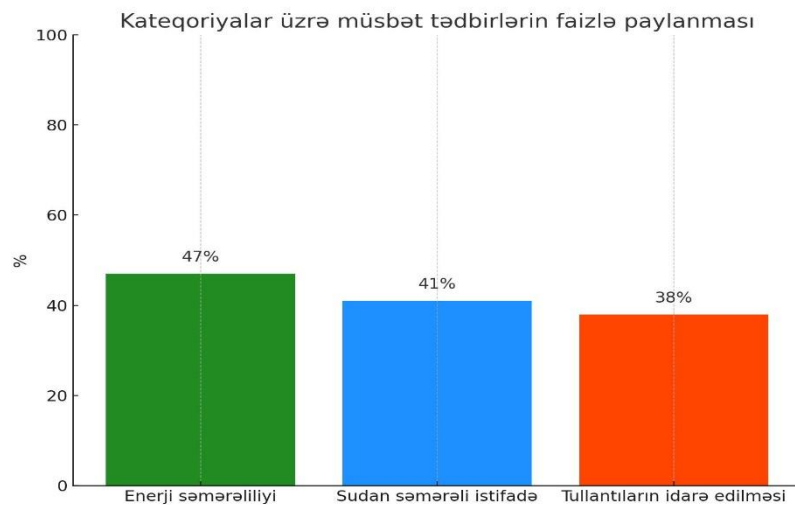
Bu meyar üzrə də əhəmiyyətli fərqlər mövcuddur. Ən müsbət nümunələr Alp Hotel, Şəki Palace Hotel və Qax Residence olmuş, əksinə, El Resort Oteli və Şura Hostel bu sahədə yetərsiz tədbirlər görmüşlər.

Statistik Analiz və Diaqramlar

1.Kateqoriyalar üzrə müsbət tədbirlərin faizlə paylanması

Enerji səmərəliliyi: ~47%

Sudan səmərəli istifadə: ~41%

Tullantıların idarə edilməsi: ~38%

ŞƏKİL-1

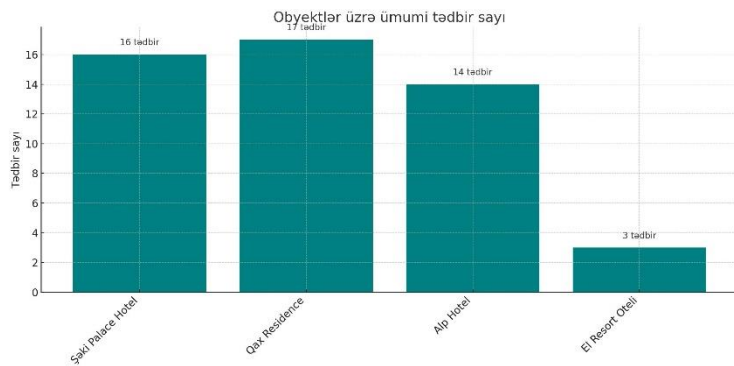
2.Obyektlər üzrə ümumi tədbir sayı

Ən çox ekoloji tədbir tətbiq edən müəssisələr:

Şəki Palace Hotel – 16 tədbir

Qax Residence – 17 tədbir Alp Hotel – 14 tədbir

Ən az tədbir: El Resort Oteli – cəmi 3 tədbir

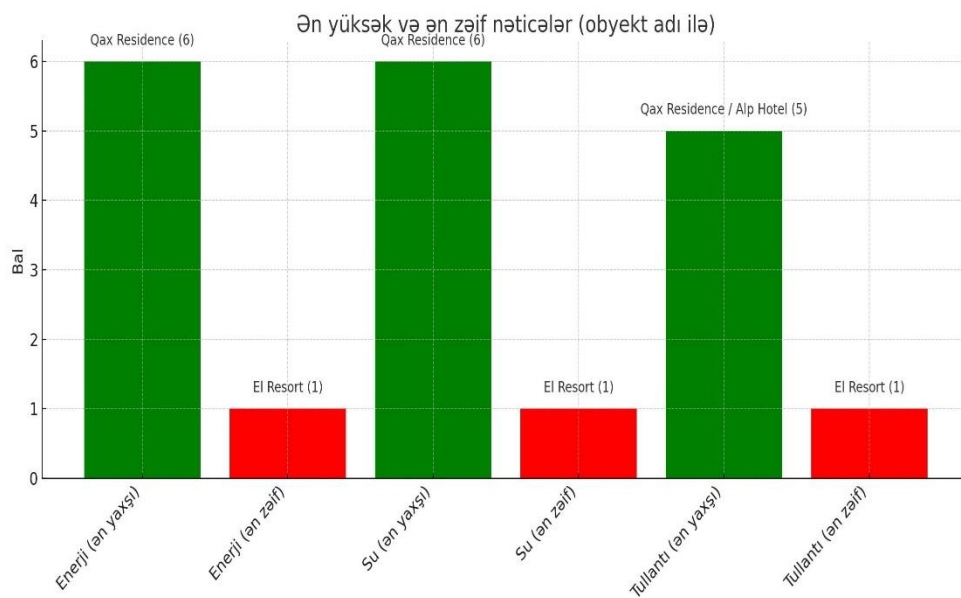
ŞƏKİL 2

3.Ən yüksək və ən zəif nəticələr

Enerji səmərəliliyi – Ən yaxşı: Qax Residence (6), Ən zəif: El Resort (1)

Sudan istifadə – Ən yaxşı: Qax Residence (6), Ən zəif: El Resort (1)

Tullantı – Ən yaxşı: Qax Residence, Alp Hotel (5), Ən zəif: El Resort (1)

ŞƏKİL -3

Fəsil III. Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektləri yaşıllıq sənaye müəssisəsi kimi gələcək perspektivi

3.1 Dünya təcrübəsində yaşıllıq müəssisə modelinin nümunələri və Azərbaycanla tətbiqi

XXI əsrdə sənaye və iqtisadi inkişaf paralel olaraq ətraf mühitin qorunması prioritet məsələyə çevrilmişdir. Bu kontekstdə yaşıllıq müəssisə modeli ətraf mühitə zərəri minimuma endirən, enerjiyə qənaət edən və ekoloji davamlılıq prinsipini əsas götürən sistem kimi formalaşır. Bu modeldə əsas hədəf təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə və karbon emissiyalarının azaldılmasıdır. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində yaşıllıq iqtisadiyyatı yanaşması dövlət siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Yaşıllıq müəssisələr yalnız iqtisadi səmərəlilik deyil, həm də sosial məsuliyyət baxımından önəmlidir [Əliyeva, 2022].

Almaniya yaşıllıq müəssisə modelinin uğurla tətbiq olunduğu qabaqcıl ölkələrdən biridir. Məsələn, “Siemens” şirkəti öz istehsalat proseslərində karbon emissiyalarını 40% azaltmış və bərpa olunan enerji mənbələrinə keçmişdir. Eyni zamanda, Alman hökuməti GreenTech layihələrinə illik 20 milyard avroya qədər dəstək verir. Bu siyasət həm iqtisadiyyatı, həm də ətraf mühiti qorumağı hədəfləyir. Beləliklə, yaşıllıq müəssisə anlayışı burada həm dövlət, həm də özəl sektor tərəfindən təşviq olunur [Müller, 2021].

İsveçin “Hammarby Sjöstad” yaşayış kompleksi dünya üzrə yaşıllıq urbanizasiya modelinin nümunəsi sayılır. Bu əraziyə enerji günəş panellərindən təmin olunur, istifadə olunmuş sular təkrar emal edilir, tullantılar çeşidlənərək bioyanacaq istehsalında istifadə olunur. Layihənin məqsədi “ekoloji sıfır-əmissiya məhəlləsi” yaratmaq olmuşdur. Bu yanaşma həm yaşayış standartlarını artırır, həm də təbiətə təsiri azaldır [Andersson, 2020].

Cənubi Koreya da texnoloji inkişafı ilə yanaşı yaşıl müəssisə konsepsiyasını sənayedə tətbiq edən ölkələrdəndir. Məsələn, “Hyundai” şirkəti elektrik avtomobil istehsalı ilə yanaşı, zavodlarında tullantıların təkrar emalı və suya qənaət sistemləri tətbiq etmişdir. Hökumət isə yaşıl layihələrə vergi güzəştləri və texniki dəstək proqramları ayırır. Bu strategiya həm iqtisadi artımı, həm də ekoloji təhlükəsizliyi təmin edir [Kim, 2021].

ABŞ-da “LEED” (Leadership in Energy and Environmental Design) sistemi vasitəsilə müəssisələrə yaşıl sertifikatlar verilir. Bu sistem binanın enerji sərfiyyatı, su istifadəsi, havalandırma və material keyfiyyəti üzrə meyarlarla qiymətləndirmə aparır. Apple və Google kimi texnoloji nəhənglər öz ofislərini LEED Gold və Platinum səviyyəsində inşa etmişlər. Bu sertifikat sistemi beynəlxalq səviyyədə yaşıl infrastrukturun təbliği üçün əhəmiyyətli vasitədir [Johnson, 2019].

Azərbaycanda yaşıl müəssisə modelinin tətbiqi üçün son illərdə bir sıra təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Dövlət tərəfindən bərpa olunan enerji sahəsinə investisiya təşviqləri, texnoloji layihələrə güzəştlər və hüquqi dəstək mexanizmləri yaradılmışdır. Bu çərçivədə “Yaşıl Enerji” zonaları formalaşdırılmış, ilk olaraq Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda layihələrə start verilmişdir [Bayramov, 2023].

Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) yaşıl biznes təşəbbüslərini dəstəkləmək üçün sahibkarlara maarifləndirmə və təlimlər keçirir. 2023-cü ildə “Yaşıl Biznes İnkişaf Platforması” layihəsi ilə 150-dən çox startap texniki və hüquqi dəstək göstərilmişdir. Bu platforma ətraf mühitə az təsir edən texnologiyaların tətbiqini stimullaşdırır [KOBİA, 2023].

2024-cü ildə COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi ölkədə yaşıl iqtisadiyyatın inkişafına böyük təkan vermişdir. Hökumət tərəfindən 2 milyard dollarlıq yaşıl enerji investisiya planı qəbul olunmuş, 2027-ci ilə qədər enerji sektorunda 33%-lik

bərpa olunan enerji payı hədəflənmişdir. Bu plan ölkənin həm ekoloji, həm də iqtisadi dayanıqlığını gücləndirmək məqsədi daşıyır [Reuters, 2024].

Eyni zamanda, “Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədində yaşıl iqtisadiyyat əsas strateji istiqamətlərdən biri kimi qeyd olunmuşdur. Bu prioritet çərçivəsində həm hüquqi baza möhkəmləndirilir, həm də sahibkarlıq mühiti yaşıl innovasiyalar üçün optimallaşdırılır. Hədəf iqtisadi artımı ekoloji prinsiplərlə balanslaşdırmaqdır [Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, 2021].

Nəticə

Nəticə etibarilə, dünya təcrübəsi göstərir ki, yaşıl müəssisə modeli həm iqtisadi səmərəlilik, həm də ekoloji davamlılıq baxımından vacibdir. Azərbaycan bu modelin tətbiqində ilk addımlarını atmış və beynəlxalq təcrübəni milli səviyyədə integrasiya etməyə başlamışdır. Gələcəkdə bu istiqamətdə daha geniş hüquqi və iqtisadi islahatlara ehtiyac vardır. Yaşıl müəssisələr ölkənin davamlı inkişafına və beynəlxalq nüfuzuna töhfə verəcək əsas mexanizmlərdən biri ola bilər [Rzayeva, 2024].

Gələcək perspektivdə yaşıl müəssisələrin sayının artması Azərbaycan iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətini artıracaq və ölkəni regional ekoloji liderlərdən birinə çevirə bilər. Əgər bu sahədə doğru istiqamətlər müəyyənləşdirilərsə və beynəlxalq təcrübə uğurla adaptasiya olunarsa, yaşıl iqtisadiyyat təkcə strateji prioritet deyil, həm də real iqtisadi nəticələrin əsas mənbəyinə çevrilə bilər [Rzayeva, 2024].

Azərbaycanın bir çox regionu yaşıl turizm üçün əlverişli şəraitə malikdir. Xüsusilə Lahıc, Qəbələ, Şəki, Quba və İsmayilli kimi bölgələrdə kənd həyatının öyrənilməsi, təbiət qoynunda istirahət, milli mətbəxin dadılması və yerli sənətkarlıq nümunələrinin əldə edilməsi bu sahənin inkişaf etdiyini göstərir (Azərbaycan Turizm Bürosu, 2023).

Yaşıl otellər, ətraf mühitin qorunmasına xidmət edən, təbii resurslardan səmərəli istifadəni təmin edən və ekoloji cəhətdən məsuliyyətli idarəetmə prinsiplərinə əsaslanan mehmanxana növüdür. Bu tip obyektlər su və enerjiyə qənaət edən texnologiyalardan istifadə etməklə yanaşı, tullantıların azaldılması və təkrar emalı kimi davamlılıq tədbirlərinə də önəm verir. Yaşıl otellər həmçinin ekoloji balansın qorunmasına töhfə verməklə, turizm sahəsində dayanıqlı inkişaf məqsədlərinin həyata keçirilməsinə dəstək olur (UNWTO, 2022).

Bildiyimiz kimi yaşıl otel ətraf mühitimizi qoruyan enerji səmərəliliyi, suya qənaət və tullantıların idarə edilməsi kimi əsas prinsiplər əsasında qurulur.

Enerjidən səmərəli istifadə etmə prinsipinə aşağıdakıları aid etmək olar: LED və enerji səmərəli işıqlandırma; hərəkət və işıq sensorları vasitəsilə işıqlandırmadan istifadə etmək izolyasiya və istilik qorunması, səmərəli su qızdırıcıları və istilik nasoslarından istifadə edilməsi; A+++ sinifli məişət avadanlıqlarının (kondisionerlər, soyuducular, paltaryuyan maşınlar) istifadəsi; istifadə edilməyən otaqlarda istilik və işıqlandırmanın avtomatik söndürülməsi üçün texnologiyaların tətbiqi; elektrik avtomobilləri üçün şarj məntəqələrinin qurulması; elektrik avadanlıqlarının gecə və istifadə olunmadıqda söndürülməsi; enerji səmərəliliyi haqqında işçilərə təlimlərin keçirilməsi; günəş panellərdən istifadə etmə və sair qeyd etmək olar. Yaşıl otellərin enerji səmərəlilik prinsipinin əsas faktoru günəş panellərdən istifadə etmək və yaşıl dam örtüyü anlayışıdır. Bir yaşıl otel sudan səmərəli istifadə edərsə aşağıdakı standartlara cavab verir: ağıllı su kranları və sensorlu qurğuların istifadəsi; aşağı axınlı duş başlıqları və unitazların quraşdırılması; yağış sularının toplanması və texniki məsələlərdə istifadəsi; borularda və kranlarda olan sızmaların mütəmadi yoxlanılması və operativ təmiri;

az su tələb edən bitkilərin seçilməsi və damcılı suvarma sistemlərindən istifadə edilməsi; suya qənaət edən məişət texnikalarının seçilməsi (məsələn, paltaryuyan, qabyuyan maşınlar); otaqlarda və ümumi istifadədə olan yerlərdə qonaqları suya qənaət etməyə təşviq edən elanlar yerləşdirmək; filtrasiya sistemləri vasitəsilə istifadə olunmuş suyun yenidən texniki məqsədlər üçün istifadəsi; borulardakı su təzyiqini tənzimləyən qurğular quraşdırmaqla su axınının optimallaşdırılması, plastik butulkalar əvəzinə doldurula bilən su bulaqlarının istifadəsi; bağ və yaşıl zonaların optimal şəkildə suvarılmasını təmin edən avtomatik sistemlərdən istifadəsi; qonaqların butulka suyundan istifadəni azaltmaq üçün obyekt daxilində filtrli su dispenserlərinin yerləşdirilməsi. Tullantıları effektiv idarə edilməsi prinsiplərinə aşağıdakılar aiddir: kağız, plastik, şüşə və orqanik tullantıların ayrıca toplanmasını təmin edən xüsusi konteynerlər quraşdırmaq; yemək tullantılarının azaldılması və qida tullantılarının kompostlaşdırılması; plastik çəngəl-bıçaq, stəkan və çantalardan imtina edərək, ekoloji təmiz alternativlərdən istifadə etmək. (eko-qablar, eko-fincanlar, eko-çantalar); otaqlarda birdəfəlik şampun və sabun qabları əvəzinə doldurula bilən dispenserlər yerləşdirmək; kağız israfını azaltmaq üçün qonaq qeydiyyatı, hesab-fakturalar və digər sənədləri rəqəmsallaşdırmaq; artıq, lakin istifadəyə yararlı əşyaları və yeməkləri ehtiyacı olanlara vermək; mətbəx və bağ tullantılarının kompost edilməsi üçün xüsusi sahələr ayırmaq; tullantıların düzgün idarə olunması üçün işçi heyətinə təlimlər keçmək; qonaqların tullantıların düzgün idarə olunmasına dair maarifləndirici elanlar yerləşdirmək; batareyalar, işıq lampaları və elektron tullantıları xüsusi toplanma məntəqələrinə yönləndirmək (e-tullantılar, yəni electron tullantılar). Sorğu əsasında yerləşdirmə obyektlərindən yağ artıqlarını nə edirsiniz və istifadə müddəti bitmiş və ya sıradan çıxmış yataq ağlarına nə edirsiniz və harada istifadə edirsiniz kimi suallar verildi və bu haqda yağ artıqlarını tullayırıq və təkrar emala göndəririk kimi cavablar aldıq. Köhnəlmiş və istifadə müddəti bitmiş və ya sıradan çıxmış yataq ağlarına nə edirsiniz və harada istifadə edirsiniz sualına isə tullayırıq, yararlı yerləri yastıq üçün istifadə edirik kimi cavablar aldıq.

Yaşıl otel sertifikatları, otellərin ətraf mühitə uyğun fəaliyyət göstərdiyini və dayanıqlı turizm prinsiplərinə əməl etdiyini rəsmi şəkildə təsdiqləyən beynəlxalq və regional akkreditasiya sistemləridir. Bu cür sertifikatlar həm turistlərə ekoloji baxımdan məsuliyyətli otelləri seçməkdə yardımçı olur, həm də otel idarəçiliyində davamlılıq və təbii resurslardan səmərəli istifadəni təşviq edir (UNWTO, 2022). Yaşıl otel sertifikatlarına Green Globe, Earth Check, BREEAM, LEED və Green Key daxildir. Green Key (Yaşıl Açar) 60-dan çox ölkədə tətbiq edilən bu beynəlxalq proqram, mehmanxana sektorunda enerji və su istehlakının azaldılması, tullantıların düzgün idarə olunması, ekoloji təmiz təmizlik vasitələrindən istifadə və turistlərin maarifləndirilməsini qiymətləndirir (Green Key, 2024).

Nəticə. Azərbaycanda yaşıl sertifikat alan otel yoxdur. Bakıda bir çox yüksək səviyyəli 4 və 5 ulduzlu lüks otellər, məsələn Fairmont Hotel, Four Seasons, Hilton Baku, JW Marriott kimi otellər yaşıl otel standartların bir çoxuna cavab verir, lakin ətraf mühit faktoru burada əsasdır. Otellərin yerləşdiyi ekolojiya və ətraf mühit təmiz olmadığından otellər yaşıl sertifikat ala bilmir. Bölgələrdə isə vəziyyət fərqlidir. Bölgələrimizdə də bir çox yüksək səviyyəli 4 və 5 ulduzlu otellərimiz var. Məsələn Qəbələdə Chenot Palace Health Wellness Hotel, Qafqaz Tufandağ Mountain Resort Hotel, Qafqaz Riverside Hotel, Nohur Hotel Gabala; Qubada Quba Palace Hotel & Golf Resort, Macara Lake Park, Quba Vadi Chalet Hotel; Qusarda Pik Palace, Shahdag Hotel & Spa, Park Chalet; Lənkəranda Lankaran Springs Wellness Resort; Şamaxıda Sakit Göl Hotel, Shamakhi Palace Sharadil; İsmayıllıda Basqal Resort & Spa otelləridir.

Şəki və Qax rayonlarında yerləşən yüksək səviyyəli lüks otellərə Marxal Resort & SPA, El Resort Hotel, Shaki Palace misal çəkə bilərik. Otellərin yerləşdiyi ekolojiya, landşaft, ekosistem və ətraf mühiti çox yaxşıdır. Məsələn yaşıllıq, təmiz hava və s. Kimi. Sorğu əsasında belə bir nəticəyə gəldik ki bölgəmizdə yerləşən

otellər yaşıl standartların hər birini yerinə yetirmir. Buna səbəb otellərin yaşıl sertifikat almağa maraq yetirilməməsi və yaşıl sertifikat üçün maliyyə təminatın yetərsiz olmasını misal çəkə bilərik. Bu sahədə dövlət dəstəyin olması və investisiya layihələrin təşkili vacibdir.

3.2 Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirilmə obyektlərinin yaşıl müəssisə kimi inkişaf imkanları və gələcək perspektivi

Qax və Şəki rayonları Azərbaycanın ən zəngin təbii resurslara malik bölgələrindəndir. Bu bölgələrdə meşə örtüyü, dağ-meyvə bağları, təbii bulaqlar və biomüxtəliflik baxımından unikal təbiət formalaşmışdır. Elə bu səbəbdən də bu ərazilərdə turizm və yerləşdirmə sektoru ilbəl inkişaf edir. Otellər, qonaq evləri, istirahət kompleksləri bu prosesin əsas iştirakçılarıdır. Lakin onların fəaliyyəti ətraf mühitə təsir göstərdiyindən, yaşıl müəssisə modelinin bu obyektlərə inteqrasiyası zərurətə çevrilmişdir [Əliyeva, 2022].

Regionda yerləşən bəzi otellər artıq ilkin yaşıl addımlar atmağa başlayıblar. Məsələn, “Şəki Palace Hotel” və “Qax Residence” kimi obyektlərdə enerji səmərəli sistemlər, LED işıqlandırma və tullantıların idarə edilməsi texnologiyaları quraşdırılıb. Bu cür tədbirlər göstərir ki, yaşıl yanaşma texniki və maliyyə baxımından mümkündür və lokal səviyyədə tətbiqi reallaşdırılır. Bundan əlavə, bəzi müəssisələrdə damcılı suvarma, yağış sularının toplanması və təkrar istifadəsi kimi üsullardan da istifadə olunur [Quliyev, 2023].

Qax və Şəki rayonlarının iqlimi və təbii şəraiti yaşıl texnologiyaların tətbiqinə əlverişlidir. Günəşli günlərin sayı ildə 250 günə yaxındır ki, bu da günəş enerjisi sistemlərinin qurulmasını iqtisadi baxımdan sərfəli edir. Eyni zamanda dağlıq

relyefin yaratdığı hidroloji potensial kiçik HES-lərin qurulması üçün imkan yaradır. Bu resursların yerləşdirmə obyektləri tərəfindən istifadə olunması həm xərcləri azalda bilər, həm də ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını ala bilər [Məmmədova, 2022].

Əhalinin ekoloji düşüncəsinin formalaşması da bu prosesin vacib tərkib hissəsidir. Şəki və Qaxda turizm sektorunda çalışanların əksəriyyəti ətraf mühitin qorunması mövzusunda təlimlər almamışdır. Bu isə texnologiyadan istifadəni məhdudlaşdırır. Yaşıl düşüncə tərzinin formalaşması üçün KOBİA və Ekologiya Nazirliyi tərəfindən təlimlər, seminarlar və maarifləndirici kampaniyalar təşkil olunmalıdır [Rzayev, 2021].

Yerləşdirmə obyektlərində tullantıların çeşidlənməsi və təkrar istifadəsi sistemləri hələ də geniş yayılmayıb. Bir çox obyektlərdə plastik və orqanik tullantılar eyni konteynerə atılır, bu isə sonrakı mərhələdə təkrar emalı qeyri-mümkün edir. Halbuki, ayrı-ayrı tullantı konteynerləri və kompost sahələrinin yaradılması regionun ekoloji yükünü xeyli azalda bilər. Qaxda bu istiqamətdə artıq pilot layihə başlamışdır və ilkin nəticələr müsbətdir [Ələkbərov, 2022].

Qax və Şəki rayonları UNESCO-nun mədəni irs siyahısına daxil olan bölgələrdir. Bu isə həmin ərazilərdə həyata keçirilən istənilən layihənin ekoloji, sosial və mədəni təsirlərini də nəzərə almağı tələb edir. Belə bir status yaşıl turizm və yaşıl müəssisə konsepsiyalarının inteqrasiyası üçün beynəlxalq dəstək almaq imkanı da yaradır. Bu statusdan istifadə etməklə Avropa İttifaqı və UNDP kimi qurumlardan grantlar cəlb oluna bilər [UNESCO Azərbaycan, 2020].

Gələcək perspektivlər baxımından Qax və Şəki regionlarında yaşıl infrastrukturun genişləndirilməsi üçün real zəmin mövcuddur. Turizm obyektləri üçün ekosertifikatlaşdırma mexanizmlərinin tətbiqi, su və enerji sərfiyyatına görə diferensial vergi dərəcələrinin müəyyən edilməsi, yaşıl innovasiyalar üçün texnoloji parkların yaradılması bu istiqamətdə atıla biləcək addımlardandır. Bu

təşəbbüslər regionun ekoloji profilini gücləndirməklə yanaşı, həm də beynəlxalq turizm bazarında rəqabət qabiliyyətini artıracaq [Bayramlı, 2024].

Azərbaycan 2030 sosial-iqtisadi strategiyasında da yaşıl iqtisadiyyat və yaşıl turizm istiqamətləri prioritetlərdən biri kimi göstərilir. Bu sənəddə regional inkişafı ilə bağlı xüsusi bəndlər yer alır ki, onlar məhz Şəki-Zaqatala bölgəsinin ekoloji turizm potensialının inkişafını nəzərdə tutur. Qax və Şəki bu strategiyanın mərkəzində olan ərazilərdən sayılır. Burada həyata keçiriləcək yaşıl müəssisə modelləri digər bölgələr üçün də nümunə ola bilər [Nazirlər Kabineti, 2021].

Əlavə olaraq, yerli icmaların bu prosesə cəlb olunması yaşıl inkişafın davamlılığını təmin edə bilər. Qonaq evlərinin, fərdi kənd turizm obyektlərinin yaşıl standartlara uyğunlaşdırılması üçün maarifləndirici təşviq proqramları hazırlanmalıdır.

Nəticə

Qax və Şəki rayonlarında yerləşən turizm və qonaqlama obyektləri təbii mühitlə birbaşa əlaqədə olan sektorun nümayəndələri kimi yaşıl sənaye modelinin tətbiqi üçün yüksək potensiala malikdir. Regionun ekoloji zənginliyi, biomüxtəlifliyi və turizm infrastrukturunun sürətlə inkişaf etməsi burada yaşıl texnologiyaların və ekoloji təmiz biznes modellərinin tətbiqini həm zəruri, həm də real edir. Hazırda bəzi obyektlərdə enerji səmərəliliyi, suya qənaət və tullantıların idarə olunması ilə bağlı müsbət nümunələr müşahidə olunsada, ümumilikdə sistemli və geniş miqyaslı yanaşmanın tətbiqinə ehtiyac duyulur.

Bölgənin günəş və hidroenerji potensialı, ekoturizm üçün əlverişli coğrafiyası və beynəlxalq tanınma statusu (məsələn, Şəkinin UNESCO siyahısında olması) yaşıl müəssisə konsepsiyalarını daha da aktualaşdırır. Bu kontekstdə, ekoloji sertifikatlaşdırma, yaşıl texnologiyaların tətbiqi üçün maliyyə və vergi təşviqləri, eləcə də sahibkar və işçi heyətinə davamlı ekoloji təlimlərin təşkili bölgədə yaşıl sənaye modelinin effektiv formalaşmasına səbəb ola bilər. Eyni zamanda, ictimai

maarifləndirmə və yerli icmaların bu prosesə cəlb olunması yaşıl inkişafın dayanıqlılığını təmin edəcək əsas faktorlardandır.

Yekunda qeyd etmək olar ki, Qax və Şəki rayonlarında yerləşdirmə obyektlərinin yaşıl sənaye müəssisəsi kimi inkişaf etdirilməsi, yalnız ətraf mühitin qorunmasına deyil, həm də bölgənin beynəlxalq turizm bazarında imicinə, rəqabət qabiliyyətinə və sosial-iqtisadi rifahına ciddi müsbət təsir göstərə bilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Airbnb. (2024). Qax və Şəki rayonlarında tətil evləri və kənd təcrübələri.
2. Asiya İnkişaf Bankı. (2020). Azərbaycanla eko-turizm və infrastruktur inkişafı.
3. Asiya İnkişaf Bankı. (2023). Support for rural tourism and eco-tourism in Azerbaijan. Technical Assistance Report.
4. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2020). Azərbaycanın regionlarının iqtisadi və sosial inkişafı: Şəki-Zaqatala İqtisadi Zonası.
5. Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi. (2019). Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında Qanun.
6. Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi. (2023). Yaşıl iqtisadiyyat və dayanıqlı inkişaf konsepsiyası. Bakı: ETSN Nəşriyyatı.

7. Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi. (2024). Yaşıl Dünya Həmrəyliyi İli: Dayanıqlı inkişaf təşəbbüsləri. Available at: <https://eco.gov.az>
8. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. (2022). Yaşıl inkişaf strategiyası. Bakı: İqtisadiyyat Nazirliyinin rəsmi nəşri.
9. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası. (2021). Azərbaycan 2030: Sosial-İqtisadi İnkişaf üçün Milli Prioritetlər*. Available at: <https://president.az>
10. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti. (2012). Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış İnkişaf Konsepsiyası.
11. Azərbaycan Turizm Agentliyi. (2022). Şəki-Zaqatala İqtisadi Zonasının turizm inkişafı strategiyası.
12. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Avropa İqtisadi Komissiyası (UNECE). (1991). Espoo Konvensiyası: Sərhəddəki ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi.
13. Bocken, N. M. P., Short, S. W., Rana, P., & Evans, S. (2014). A literature and practice review to develop sustainable business model archetypes. *Journal of Cleaner Production*, 65, 42-56.
14. Booking.com. (2024). Azərbaycan, Şəki və Qax: Yerləşdirmə obyektlərinin icmalı.
15. Conservation International. (2020). Qafqaz biyomüxtəliflik qaynar nöqtəsi: Ekoloji qiymətləndirmə.
16. F. Əliyev, (2021). Qax rayonunda təbiət turizminin potensialı və çağırışları. Bakı Dövlət Universiteti, Coğrafiya fakültəsi.
17. Əliyeva, S. Regional turizm və inkişaf Şəki -Qax rayonları
18. Z. Kahyayeva Şəki və Qax rayonlarında qonaqpərvərlik müəssisələrinin və yerləşdirmə obyektinin yaşıl sənaye müəssisəsi kimi qiymətləndirilməsi”(2025)

